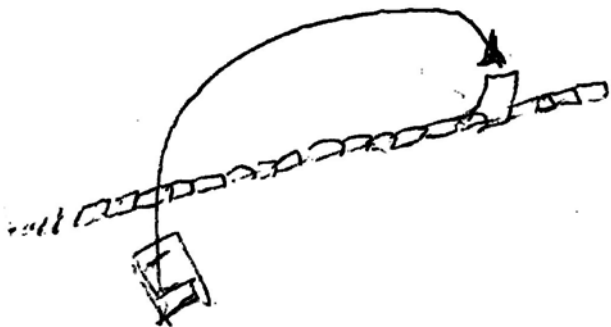

TANKAR I EN BYGGNAD

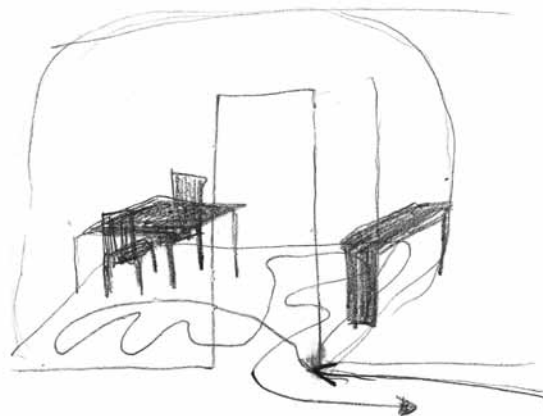
Text: Leena Pykkö

Att arbeta som lokalvårdare 6,8 timmar per dag i en kontorsbyggnad innebär att man dagligen tillbringar 6,5 timmar enbart i de egna tankarnas sällskap. Alltså total arbetstid minus morgonhälsningarna då ens uppmärksamhet riktas mot en annan person. Som nybörjare var jag själv först förvånad att se vilken mängd onödigt skräp som fyller medvetandet under dessa 6,5 timmar. En oupphörlig ström av bilder, händelser, minnen, oron, planer... Ett försök att återge dem med ord skulle låta till exempel såhär: Oj vad dendär köksan var fräck, ska vi till mormor nästa vecka, den räkningen betalar jag först den 15, dendär ena rasten när jag gick i ettan så... Förvåningen övergick snart till irritation: hur stänga av den här strömmen av betydelselösa detaljer? Hur slippa sitt eget uttråkande sällskap? Här känner säkert många igen sig i liknande situationer: skall man köra bil ensam knäpper man nog gärna på radion, till exempel. Men istället för att städa med en mp3-spelare på öronen har jag under flera år av städarbete försökt iakttä vimplen av förbiirrande tankar, och även ibland gjort små skisser av dem.

Tanken "den räkningen betalar jag först den 15." ser ungefär ut såhär:

En del tankar har naturligtvis en anknytning till situationen som då är tillhanda: Till exempel "Gjorde jag säkert kafferummet?",

eller "männe den snygga killen i 214 ser mej om jag nu går till hissen".

Jag har märkt att jag i de här skisserna ogärna tecknar rum och korridorer "rätt", dvs. såsom de enligt perspektivläran borde ritas. Jag vill också påpeka att t.ex. teckningen ovan inte har som ändamål att återge, hur jag *varseblir* en korridor (då skulle jag med mina skisser följa impressionisterna, som i sina målningar försökte fånga det momentana intrycket) Jag är intresserad av tanken som *berör* en korridor, eller *rör sig i* en korridor.

Jag har både inom filosofi och psykologi sökt efter texter som skulle göra det lättare att förstå vimlet av onödiga bilder i huvudet. Inom psykologi har man länge forskat kring sådant som kallas för "mental imagery", alltså mentala (visuella) föreställningar. Ett klassiskt exempel är experimenten som gjorts med visuell rotation. Forskningssubjekten visas bilder av ett invecklat tredimensionellt objekt som ser ut som en söndrig Rubiks kub. Uppgiften är att reda ut, vilka av bilderna som avbildar samma objekt men med olika lutning i det tredimensionella rummet. Forskningssubjektet måste i tankarna rotera dessa objekt för att kunna svara rätt. Resultaten visar, att svarstiden korrelerar med antalet rotationer som behövs, vilket tyder på att tänkandet i sådana fall sker med hjälp av visuella modeller av något slag.

Men fenomenet som stör mitt städarbete handlar egentligen inte om problemlösning. Den här typen av forskning missar de kringirrande bildernas spontanitet och okontrollerbarhet. Visst, en lokalvårdare stöter ständigt på spatiella problemlösningssituationer. Är det bättre att sopa trappan samtidigt som man håller på med våningen, eller tar man hela trappuppgången efter att allt annat är gjort? Löser man det spatiella problemet om hur moppa en golvyta riktigt dåligt så är man tvungen att själv gå över det nytvättade golvet (vilket lämnar fula spår).

Enligt konstteoretikern och gestaltpsykologen **Rudolf Arnheim** är allt tänkande i grund och botten visuellt, och det roliga ur min synvinkel är, att hans forskningsgrupp även forskat empiriskt i tänkandets bilder. Arnheim hävdar att vi tänker med hjälp av visuella modeller. Efter en livlig föreläsning kan man se skisser av sådana bilder på tavlan: cirklar, streck, pilar hit och dit. Arnheim återger resultat då människor har ombetts teckna sådana begrepp som "tid" eller "äktenskap". Ett "äktenskap" tecknades till exempel som två block som stöder sig mot varandra. Dåtid var kanske en kurvig linje, framtiden ett trassel av linjer och mellan dem nuet som en knut.

Hur uppkommer dessa tänkandets bilder? Enligt Arnheim härstammar de inte enbart från erfarenheten, inte heller är de "abstraktioner" om verkligheten i den bemärkelsen att något tagits bort från den riktiga, objektiva bilden. Till slut lyckas Arnheim inte erbjuda någon filosofiskt tillfredställande helhetsbild, även om han presenterar många intressanta insikter om visuellt tänkande.

En tänkare som ger stor vikt åt bilder i vår fantasi är **Gaston Bachelard**. Bachelard har i sina texter behandlat tema i stor utsträckning från vetenskapsfilosofi till litteratur. Vad temat än må vara, är för Bachelard utgångspunkten *drömandet*, "rêverie". Det handlar inte om vanliga nattliga drömmar, utan om en slags poetiska dagdrömmar. Vardagliga sysslor och ting blir hos Bachelard ett deltagande i en mytisk saga. Till exempel deltar den som formar lerkrukor i lerans elastiska dröm, en dröm om en förening mellan jordelementet och vattenelementet. I en annan "materiell dröm" (rêverie matériel) deltar smiden i metallens dröm att förenas med elden.

Bachelards sätt att skriva är inte alltid lätt att tolka, men det framgår tydligt att hans världsåskådning trots allt inte är idealistisk i den bemärkelsen, att verkligheten skulle te sig som ett mänskligt påhitt, eller att vi skulle leva i ett dimmoln utan att någonsin se verkligheten. Bachelard använder uttryck som "dialektisk" och "dynamisk" då han försöker beskriva hur drömmen och verkligheten skapar varandra och föder varandra, samtidigt ändrar varandra.

Bachelard ägnar en hel bok åt husdrömmar och bodrömmar av olika slag. Även här börjar det hela från drömandet: vi drömmar om boende, om hus, därför bor vi och har hus. Människan drömmar om trygghet och hemtrevnad. Bachelard citerar ofta skönlitterära verk för att illustrera drömandet: en beskrivning om ett litet hus omringat av höga snödrivor, med en varm brasa är för Bachelard höjden av en dröm om trivsel och skydd. Även snäckan och musslan, trygga i sina skal, väcker hos Bachelard starka bodrömmar.

Bachelard understryker att den bilders fenomenologi som han vill utveckla inte är någon psykoanalys. Bilderna skall överhuvudtaget inte tolkas, de är inte tecken på något annat, som ligger utanför. Man skall hellre låta dem "eka" och lyssna till dem. Psykoanalysen gör enligt Bachelard misstaget att reducera människan till hennes sociala relationer, till exempel känner barnet först aggression mot föräldern som förbjuder något. Enligt Bachelard finns det en mycket mer primitiv aggression – nämligen det sätt som materia motsätter sig vår vilja. (La résistance matériel). Får ett barn vilken klubba som helst i sin hand, slår det med den mot marken. Ur den här första motsättningen varvar Bachelard fram ett mångfald av sätt där människan motsätter sig materia, härifrån kan alla redskap, alla sätt att forma världen kring oss, egentligen all teknik härledas.

En städare läser med intresse om arbetets drömmar (rêves du travail). Bachelard ger stor vikt åt arbete, den mänskliga handens verk, för det är genom händerna som vi har kontakt med materia, det är genom händerna som vi får vår vilja fram. Jag kan hålla med om att materia motsätter sig min vilja. Det är klart att det påtrampade tuggummit *vill* ligga där det ligger.

Bachelard får städandet att kännas som någonting väsentligt: i hela denna stora kontorsbyggnad är det egentligen bara jag som deltar i den stora kampen mot materia. Med hjälp av luftelementet bekämpar jag jordelementet (dammsuger entrémattan). De andra, ja, de tampus i den virtuella verkligheten av reskontra, kommunikationsstrategier och operationsplaner vid sina bildskärmar, stackars de.

Bilderna, då? Bachelard skriver, att psykets primära uttrycksätt är skapandet av bilder. Men tyvärr, "drömmarna" som Bachelard beskriver är ofta stora och betydelsefulla, ja, helt enkelt för viktiga för att ha att göra med det skräp som jag för det mesta har i huvudet. Men. Det finns städ dagar som man lyckas gå igenom som i en dröm, fortsätta tänka på en stark nattlig dröm, till exempel. Jag har också blivit bra på tankelekar. Min favorit är att jag föreställer mig att moppgarnet är färgat, och lämnar mjukt böljande färggranna spår efter sig överallt i byggnaden, där jag moppar. Bachelard skulle kanske ha förståelse för den leken.

"Allt jag gör är att dra cirklar hela dagen" samt andra städrelaterade konstverk av Leena Pylkkö i Tammerfors stadsbibliotek 21.5 – 3.6.

Leena Pylkkö är lokalvårdare, FM i kognitionsvetenskap och bildkonstnär